

ҚИЗИЛ ШАХЗОДА ПИЁЗИНИНГ АСОСИЙ БИОМЕТРИК-ХЎЖАЛИК КЎРСАТКИЧЛАРИ.

Исмоилов Муҳаммаджон Бўриной ўғли

Исмоилова Зулайхо Абдулхамид қизи

АҚХАИ Мевачилик ва узумчилик

йўналиши талабалари

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақоламида Сабзавот полиз ва карошкачилик илмий тадқиқот институти Андижон илмий тажриба станцияси олимлари томонидан яқка танлаш йўли билан яратилган, Қизил шахзода пиёз навининг биометрик-хўжалик кўрсаткичлари ёритилган.

Калит сўзлари: Аскарбин кислота, эфир мойлари, фитонцид, Қизил шахзода, вариант, қайтариқ.

Ўзбекистонда пиёз асосий сабзавот экинларидан биридир. Пиёз майдони ва ялли хосили жихатидан помидордан сўнг иккинчи ўринда туради. Пиёз таркибида инсон организмизи учун зарур бўлган азотли моддалар (1.7-2.5%), канд ва витаминлар кўп. Янгилигича истеъмол қилинадган барра пиёз таркибида Аскарбин кислота 19-57 мг/% ни ташкил этади. Уни таркибида А, В1, В2 витаминлари ҳамда Олма ва лимон кислоталари мавжуддир. Уни таркибидаги эфир мойлари ўзига хос хидлик ва аччиқлик беради. Пиёздаги эфир мойлари фитонцидлик хусусиятига эга бўлиб, организмда йиғиладиган охакни эритиш хусусиятига эга. Эфир мойларидан таёрланадиган препаратлар тиббиётда ошқозон хасталиклари, нафас йўллари, ҳамда юрак – қон томир тизимини даволашда қўлланилади. Тиббий меъёрга кўра киши бошига йилига 5-10 килограмм пиёз истеъмол қилиниши белгилаб қўйилган (“Сабзавотчилик”

Т.Э.Остонақулов ва бошқалар). Республикамизда ахоли сони 33,2 миллиондан ортганини хисобга оладиган бўлсак (Кун Уз маълумотиға кўра 01.01.2019 йил холатиға) бир йилда Ўзбекистон халқи учун жами 332000 тонна пиёз талаб этилади. Ўртача бир гектаридан 40 тоннадан пиёз хосили олинишидан келиб чиқилса, ушбу махсулотни етиштириш учун 8300 гектар майдонга экиш лозим бўлади. Бунинг учун 149400 кг уруғ талаб этилади. Жами талаб этиладиган истеъмол пиёзининг 35%и барра (свежий) салат холида истеъмол қилинади. Салат учун истеъмол қилинадиган пиёзға қўйиладиган асосий талаблардан бири бу унинг аччиқлик даражаси кам бўлиши, яъни чучук таъмли бўлишидир. Айниқса салат пиёзларининг рангини қизил бўлиши ҳам унинг қимматлилик белгиларидан хисобланади.

Халқимиз дастурхонини қизил рангли салат учун истеъмол қилинадиган пиёз билан янада бойитиш мақсадида СПЭваКИТИ Андижон илмий тажриба станцияси олимлари томонидан яқка танлаш йўли билан яратилган, Қизил шахзода пиёз навини уруғчилик агротехнологиясини ишлаб чиқиш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда. Чунки хар бир янги яратилган навнинг етиштириш ва уруғчилик агротехнологияси турлича бўлади.

Пиёзнинг янги Қизил шахзода нави уруғлари 2019 йилда 4 та вариант, 4 та қайтариқда қўлда сепилди.

Экиш муддатлари 4 та вариантда қуйидагича ўрганилди; 1-вариант 10 август, 2-вариант 20 август, 3-вариант 1 сентябр, 4-вариант 10 сентябр. Шундан 2-вариант (20 август) назорат варианты сифатида олинди.

Тажриба натижалари.

1 жадвал

Пиёзнинг янги Қизил шахзода навини ўсиш ва ривожланиши.

№	Вариантлар.	Ўсиш босқичлари				Ўсув даври кун
		Униб чиқиши (сана)	Кўчат қалинли-ги (дона/м ²)	Униб чиқишдан пиёзбош шакллангунгача (кун)	пиёзбош шакллангандан техник етилгунгача (кун)	
1	1-В (10.08)	18.08.2019й	71	204	62	269
2	2-В н (20.08)	29.08.2019й	75	208	65	273
3	3-В (01.09)	11.09.2019й	85	215	71	286
4	4-В (10.09)	23.09.2019й	91	220	70	290

Пиёзнинг янги Қизил шахзода нави устида ўтказилган фенологик ҳисоблаш ва кузатувлар натижасида тўла униб чиқиш босқичига ўтиши ва униб чиқишдан пиёзбош шакллангунгача ҳамда пиёзбош шакллангандан то техник пишиб етилгунгача бўлган кунлар ҳисобланганда қуйидагилар аниқланди.

1.жадвал маълумотларини тахлили шуни кўрсатмоқдаки, тажрибадаги пиёз уруғларини униб чиқиши назоратга нисбатан 1-вариантда 1 кун эрта, 3-вариантда 2 кун кеч, 4-вариантда эса 4 кун кеч муддатда униб чиқиши кузатилди.

Кўчат қалинлиги назорат вариантыда бир метр квадратда 75 дона ўсимликни ташкил этган бўлса. 1-вариантда 71 дона, 3-варианда 85 дона, 4-варианда 91 донани ташкил этди.

Тажриба майдонида пиёз ўсимлигини униб чиқишдан пиёз бош шакилангунгача назорат вариантга нисбатан 1-вариант 204 кун, 3-вариантда эса 215 кун, 4-вариантда 220 кун сарфланди.

Пиёз бош шакилангандан то техник утилгунгача ўсув даврига мос равишда назоратга нисбатан 1-варианда 3 кун эрта, 3-вариантда 6 кун кеч, 4-вариантда 5 кун кеч етилганлиги маълум бўлди.

Шу билан биргаликда олиб борилган ҳисоблаш ва кузатишларга асосланиб, Пиёзнинг янги Қизил шахзода навини ўсув даври назорат вариатида 273 кунни ташкил этган бўлса, 1-вариатда 4 кун қисқа - 269 кунни, 3-вариантда 13 кун кўп - 286 кунни ва 4-вариантда 17 кун кўп - 290 куни ташкил этди.

Тажриба майдонидаги оналик пиёздан кутилаётган ҳосил миқдорини аниқлаш учун хар бир вариантдаги 4 қаторнинг ўрта 2 қаторидан 70 см узунликда (1,4 x 0,7 см) жойлашган ўсимликларни ажратиб олиниб, тарозида тортиш орқали аниқланди. **(2. жадвал)**

2. жадвал

Қизил шахзода пиёзининг асосий биометрик-хўжалик кўрсаткичлари.

Қизил шахзода пиёзининг асосий биометрик-хўжалик кўрсаткичлари қуйдагилардан иборат бўлди;

№	Вариантлар	Ўсимлик бўйи (см)	Барглар сони, ўртача дона.	Бир мева вазини (гр)	Ўртача ҳосилдорлик. (ц/га).
1	1-В (10.08)	35	6.5	65	46,1
2	2-В назорат (20.08)	37	7.1	63	47,2
3	3-В (01.09)	40	8.2	62	52,7
4	4-В (10.09)	38	7.5	55	50,0

Назорат вариатида ўсимлик бўйи 37 см, 1-вариантида назоратга нисбатан 2 см калта, яъни 35 см, 3-вариантида назоратга нисбатан 3 см баланд, яъни 40 см, 4-варианда 1 см баланд яъни 38 см ни ташкил этди.

Барглар сони ҳам ўсимлик бўйига мос равишда назорат вариантдан 1-вариантда 0,6 та кам, 3-вариантда 1,1 та кўп ва 4-вариантда 0,4 та кўп сон қайд этди.

Бир мева вазни ҳам назоратда 63 гр, 1-вариантда 65 гр, 3- вариантда 62 гр ва 4-вариантда 55 гр ни ташкил этди. Кўриниб турибдики эрта муддатда экилган пиёз уруғлари иссиқда униб чиқиши камроқ бўлди. Шунинг учун мевалари нисбатан йирикроқ бўлди.

Хосилдорлик кўчат қалинлиги ва мева вазнига мос равишда қуйидаги натижани қайд этди.

Назорат вариантыда кўчат қалинлиги гектарига 750 минг донани ташкил этиб, бир мева вазни 63 гр дан иборат бўлди. Хосилдорлик 472 ц/га дан иборат бўлди.

1-вариантда кўчат қалинлиги гектарига 710 минг донани ташкил этиб, бир мева вазни 65 гр дан иборат бўлди. Хосилдорлик 461 ц/га дан иборат бўлди.

3-вариантда кўчат қалинлиги гектарига 850 минг донани ташкил этиб, бир мева вазни 62 гр дан иборат бўлди. Хосилдорлик 527 ц/га дан иборат бўлди.

4-вариантда кўчат қалинлиги гектарига 910 минг донани ташкил этиб, бир мева вазни 62 гр дан иборат бўлди. Хосилдорлик 500 ц/га дан иборат бўлди.

Йиғиб олинган пиёзбошлар махсус қопларга солиниб 2020 йил сентябр ойига қадар тиним даврини ўташ учун сақланди.

2021-2022 йилда ўтказилган тажрибалар, кузатишлар, ҳисоблашларга асосланиб қуйидагича ҳулосалар қилиш мумкин.

Оналик пиёз етиштириш 4 та вариантда экиш муддатлари ўрганилди. Эришилган натижаларга кўра бир хил агротехник тадбирлар қўллаш орқали 3-вариантдаги (01.09) оналикдан барча вариантларга нисбатан юқори хосил олинди. Эришган натижаларимизга асосланиб пиёзнинг Қизил шахзода навидан юқори оналик хосили олиш учун 1-сентябрда экишни тавсия қиламиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Р.А.Хакимов, Р.А Низомов, Б.Ж.Азимов Сабзавот, полиз ва картошка экинларидан мўл ва сифатли хосил етиштириш агротехнологияси бўйича тавсиялар Тошкент 2017 йил 4 бетлар.
2. Т.Е.Остоноқулов, В.И. Зуев, О.Қ. Қодирхўжаев Сабзавотчилик (Тошкент- 2010)
3. Бўриев Х.Ч, Зуев В.И., Қодирхўжаев О.Қ., Муҳамедов М.М. «Очиқ жойда сабзавот экинлари етиштиришнинг прогрессив технологиялари». Т., “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”. 2002. 245-251– б.
4. Кун Уз маълумотига кўра 01.01.2019 йил